

JAROSŁAW DURKA

Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie
Uniwersytet Opolski

MATERIAŁY APARATU BEZPIECZEŃSTWA NA TEMAT ZIEMIANINA WITOLDA KARŁOWSKIEGO (1896-1959) Z GRODNEJ

Na początku lat pięćdziesiątych XX w. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu prowadził sprawę obiektową przeciwko ziemianom wielkopolskim, którzy pozostali na terenie kraju i osiedlili się w Poznaniu. Wśród wielu tzw. byłych „obszarników”¹ obserwowanych przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa był Witold Karłowski² syn Stefana (1863-1946) i Marii z Kołodziejskich, dziś już niemal zapomniany ostatni przedwojenny właściciel majątku Grodna, żonaty z Gabrielą z Karczewskich (1903-2000)³ z Czamanina k. Radziejowa, córką Marcelego Karczewskiego i Elżbiety Kosińskiej. Był ziemianinem, czyli przedstawicielem grupy społecznej, która w Polsce Ludowej przestała istnieć, a dawni jej członkowie automatycznie uchodzili za wrogów ustroju socjalistycznego, w imię którego utracili swoje majątki ziemskie na skutek reformy rolnej⁴.

Witold Karłowski urodził się 20 lipca 1896 r. w Cielcach, gdzie w latach osiemdziesiątych majątek nabył jego ojciec. Stefan Karłowski przekazał majątek Cielce

¹ Słowo pochodzi z radzieckiej nowomowy. Zob. K. Jasiewicz, *Zagłada polskich Kresów. Ziemianstwo polskie Kresów Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej pod okupacją sowiecką 1939-1941*, Warszawa 1998, s. 105; T. Osiński, „Klika obszarnicza”. *Ziemianie w polityce personalnej Państwowych Nieruchomości Ziemskich (1946-1949)*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2012, nr 2, s. 229.

² Na temat ziemianina Witolda Karłowskiego można znaleźć pojedyncze informacje, zob.: *Obwieszczenie starosty powiatowego kolskiego z dnia 2 stycznia 1937 r. Nr Wojsk. 20-36 r. o kolejności osób, obowiązanych do dostarczenia samochodów i motocykli w roku 1937*, „Łódzki Dziennik Urzędowy” 1937, nr 1, s. 8; M. Drewicz, *Wyłączanie gruntów folwarcznych spod przymusu parcelacyjnego w zachodnich powiatach b. Królestwa Kongresowego w latach 1926-1933*, „Saeculu Christianum” 2008, nr 15, s. 134-135.

³ S. Leitgeber, *Gabriela z Karczewskich Karłowska (1903-2000). Pożegnanie* [nekrolog], „Gazeta Wyborcza” Poznań, nr 225 z 26.09.2000 r., s. 10.

⁴ Szerzej na ten temat pisałem w: J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian wielkopolskich do 1957 roku*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 2015, nr 15: *Ziemianstwo kaliskie, wielkopolskie i polskiew XIX i XX wieku*, red. J. Durka, s. 204-226; J. Durka, *Józef Jabłkowski (1891-1961) dziedzic majątku w Świnicach Kaliskich i jego rodzina w świetle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, „Polonia Maior Orientalis” 2016, T. III, s. 137-138. Zob. też: J. Durka, *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*, Warszawa 2011, ss. 392; J. Durka, *Codziennosc arystokraty w Polsce Ludowej w świetle korespondencji z lat 1947-1966 Janusza Radziwiłła z córką Krystyną Potocką*, [w:] *Komunikowanie się Polaków w latach 1944-1989*, red. K. Stępnik, M. Rajewski, Lublin 2011, s. 137-154.

najstarszemu synowi Janowi (1895-1972)⁵, zmarł po wojnie w 1959 r.⁶ Dla Witolda przewidziano mniejszy niż Cielce, majątek Grodna (miał obszar 258 ha). Młody ziemianin otrzymał solidne wykształcenie. Ukończył Szkołę Handlową w Kaliszu i Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Jako ochotnik wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Był ułanem w 2 szwadronie 203 Ochotniczego Pułku Ułanów⁷. Majątkiem Grodna zaczął zarządzać w 1921 r. Można przypuszczać, że nastąpiło to już po ukończeniu szkół. Miał wtedy 25 lat. Kilka lat później, najprawdopodobniej w 1927 r.⁸ ożenił się z Gabriellą z Karczewskich, która zamieszkała z nim w Grodnej. Witold Karłowski był aktywnym działaczem samorządowym. Finansowo wspierał dobroczynną akcję dożywiania dzieci. Akcja nazywała się „Kropla Mleka” i była organizowana

⁵ Jan Karłowski rozbudował i usprawnił funkcjonowanie majątku. Ożenił się z Haliną z Gorczyńskich i mieli trójkę dzieci: Stefana, Annę i Marka. Majątek w Cielcach obejmował 477 ha. Jan Karłowski w końcu lat trzydziestych był sympatykiem Obozu Zjednoczenia Narodowego. Działał aktywnie w organizacjach społecznych. Był prezesem koła Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Jeziorsku, Kółka Rolniczego w Grzybkach, Straży Ogniowej w Cielcach, działał w Związku Hodowli Koni, był członkiem rady powiatowej i rady gminnej w Jeziorsku. Otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi. W 1939 r. rodzina Karłowskich została z Cielc wypędzona przez Niemców, a po wojnie majątek został rozparcelowany i utworzono na jego terenie spółdzielnię produkcyjną. Jan Karłowski znalazł się w kręgu osób objętych sprawą rozpracowania obiektowego kryptonim „Magnaci”, prowadzoną przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego przeciwko przedwojennym członkom i sympatykom Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem i Obozu Zjednoczenia Narodowego. Zob. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu, sygn. 003/254, Karta opiniodawcza. Załącznik do pisma vice starosty powiatowego w Turku Florczaka do naczelnika z 15 lipca 1938 r., k. 46; *Cielce* [w:] *Bohaterowie z zagranicy heltenic.pl*, http://www.heltechnic.pl/info_Cielce [dostęp 5 grudnia 2016]; *Wsie regionu sieradzkiego*, <http://sieradzkiwiesie.blogspot.com/2013/05/cielce.html> [dostęp 5 grudnia 2016].

⁶ *Drzewa genealogiczne MyHeritage*, https://www.myheritage.pl/names/witold_karlowski [dostęp 6 grudnia 2016].

⁷ W Kaliszu stacjonował szwadron zapasowy 3 Pułku Ułanów, na bazie którego z inicjatywy Stefana Seinhagena zorganizowano 203 Ochotniczy Pułk Ułanów pod dowództwem Adama Kazimierza Bogorii-Zakrzewskiego (dotychczasowego zastępcy dowódcy 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich). Pułk później, po przeorganizowaniu występował jako 27 Pułk Ułanów im. Króla Stefana Batorego. Zob. T. Karśnicka-Kozłowska, *Dawniej niż wczoraj*, Kraków 2008, s. 210; W. Tutak, *27. Pułk Ułanów im. Stefana Batorego i jego symbole*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” 2014, Nr 14: *Z zagadnień heraldyki i nauk pokrewnych*, red. P. Gołdyn, s. 67-79; S. Rostworowski, *Zarys historii wojennej 27-go Pułku Ułanów (b. 203 Ochotniczego Pułku Ułanów)*, Warszawa 1930, ss. 31; A. Smoliński, *Szefostwa i szefowie pułków kawalerii Wojska Polskiego z lat 1919-1939*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne Zapis”. Materiały i Studia do Dziejów 9 Pułku Strzelców Konnych, (Grajewo) październik – grudzień 2006, zeszyt 4, s. 4-50; A. Smoliński, *Szefostwa w Wojsku Polskim w latach 1919-1939 oraz ich związek z polską i europejską tradycją wojskową*, „Pro Memoria” 2008, Nr 1, s. 25-33. Obok Karłowskiego w pułku tym służyło wielu Wielkopolan z okolic Kalisza. Zob. np. P. Gołdyn, *Przywracanie tożsamości. Przypadek Kazimierza Rakowskiego – nauczyciela, posła i społecznika*, [w:] *Wzory i wzorce osobowe w biografistyce pedagogicznej*, red. R. Skrzyniarz, M. Gajderowicz, T. Wach, Lublin 2013, s. 171-188. Inicjator utworzenia 203 Ochotniczego Pułku Ułanów Stefan Steinhagen z 3 Pułku Ułanów (we wrześniu 1939 r. został pełnomocnikiem prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego ds. aprowizacji, zob. M. E. Steinhagen, *Steinhagenowie. Historia ze smakiem*, Warszawa 2005, s. 80-142; J. Durka, *Czasy II wojny światowej*, [w:] K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*, Myszków 2010, s. 239).

⁸ Umowa przedślubna została zawarta 12 października 1926 r., a podróż poślubna odbyła się w październiku następnego roku. Zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach, IPN Po 003/199, t. 3, z. 6, *Repertorium Nr 945* [odpis z poświadczaniem zgodności z oryginałem], k. 214-215; T. Karśnicka-Kozłowska, *Dawniej...*, s. 134.

przez ks. Szczęsnego Starkiewicza z Grzegorzewa⁹. W latach trzydziestych był radnym gminnym w Krzykosach. W 1935 r. podczas wyborów do Sejmu został delegatem do Zgromadzenia Okręgowego w Okręgu Wyborczym nr 19 (powiaty koniński i kolski)¹⁰. Był członkiem Kolskiego Powiatowego Związku Samorządowego¹¹. W 1936 roku był członkiem Komitetu Wykonawczego Pomocy Bezrobotnym Powiatu Kolskiego¹². Rok później otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi¹³. Karłowscy w majątku przebywali do wybuchu II wojny światowej. W październiku 1939 r. Witold bez podania powodów został aresztowany przez Niemców i przebywał w więzieniu do połowy grudnia tego roku, kiedy został uwolniony pod warunkiem opuszczenia rodzinnych dóbr i wyjazdu całej rodziny do Generalnego Gubernatorstwa, do Warszawy. Zamieszkali tam u Elżbiety Karczewskiej, czyli matki Gabrieli Karłowskiej. Witold Karłowski miał się różnych zajęć, był administratorem majątku Odrzywołek, a później pracownikiem w firmie zajmującej handlem paszą i ziemniakami. W maju 1944 r. pod zarzutem pracy konspiracyjnej został aresztowany i uwięziony na Pawiaku, następnie wywieziony do Oranienburga w Niemczech – filii obozu KL Sachsenhausen. Nie wiedział, że w tym samym czasie do obozu wysłano też jego żonę. Witold trafił ostatecznie do Grunewaldu, gdzie pracował fizycznie w fabryce czołgów. W końcu kwietnia 1945 r. został uwolniony, a po zakończeniu działań wojennych przyjechał do Poznania. Na skutek reformy rolnej Karłowscy utracili majątek ziemski, który został rozparcelowany¹⁴. Z obozu powróciła też jego żona. Ponieważ Karłowscy nie mogli wrócić do Grodnej, Witold wraz z innymi ziemianami założył firmę Dom Rolniczo-Handlowy „Wspólna Praca”, którą w połowie 1949 r. na skutek stalinowskich represji zlikwidowano. Później krótko pracował w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych, a od 20 listopada 1950 r. w Zrzeszeniu Katolików „Caritas”. W cytowanym niżej protokole przesłuchania podkreślał trudność, jaką było dla niego znalezienie jakiegokolwiek pracy. Z kolei jego żona założyła antykwariat. Kiedy poznański aparat bezpieczeństwa rozpoczął aresztowania kolejnych przedstawicieli dawnego ziemiaństwa, część podejrzewano o działalność szpiegowską, na jakiś czas zatrzymano także Gabrielę Karłowską¹⁵. Antykwariat był miejscem, do którego chętnie zaglądali byli ziemianie i to oczywiście było przedmiotem podejrzeń. Karłowską z późniejszego już okresu wspominał Sławomir Leitgeber w książce „O życiu towarzyskim w Wielkopolsce w XIX i XX wieku. Jak je pamiętam”, w rozdziale „Salon pani Gabrieli”. Pisał, że wywodziła się z rodziny powstańczej, a jej pradziad Marceł Paweł Karczewski (1805/1806-1861) był jedną z ofiar wypadków lutowych 1861 r., kiedy to wojsko carskie zastrzeliło pięciu uczestników manifestacji patriotycznej w Warszawie.

⁹ Grzegorzew. „Kropla mleka”, „ABC” z 26 stycznia 1930 r.

¹⁰ Wybory do Sejmu w Okręgu Wyborczym Nr 19 (pow. Kolski i koniński). Delegaci do Zgromadzenia Okręgowego, „Gazeta Kolska” 1935, nr 32, s. 1.

¹¹ Kolski Powiatowy Związek Samorządowy. Rada powiatowa, „Gazeta Kolska” 1936, nr 37, s. 3.

¹² Pomoc zimowa dla bezrobotnych pow. kolskiego, „Gazeta Kolska” 1936, nr 44, s. 1.

¹³ Odznaczenia Krzyżem Zasługi, „Gazeta Kolska” 1937, nr 52, s. 5.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Wojewódzki Poznański, sygn. 2385, Pismo kierownika Grupy Pomiarowej Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Kole do Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego w Poznaniu z 12 maja 1945 r. i załącznik nr 26 dotyczący parcelacji majątku Grodna, s. 64, 89.

¹⁵ Karłowscy mówili o tym w cytowanym niżej protokole przesłuchania. Zob. też: J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian wielkopolskich...*, s. 204-226.

Wydarzenia te poprzedzały powstanie styczniowe. Siostra Maria (zm. 1993) była żoną generała Stanisława Grzmot-Skotnickiego (1894-1939), poległego w kampanii polskiej 1939 r.¹⁶ Gabriela wraz z mężem i matką Elżbietą z Kosińskich osiadła w Poznaniu po 1945 roku i prowadziła antykwariat przy ul. Św. Marcin 36 „pełen starych sreber, obrazów i innych dzieł sztuki”, w którym „miało się wrażenie, że jest to coś w rodzaju oazy na pustyni, jakby częśćka jej własnego domu przeniesiona na poznański bruk”. W domu pani Gabryni, jak ją nazywali bliscy, panowała „wyjątkowo miła i sympatyczna atmosfera”¹⁷. Gabriela Karłowska zmarła w 2000 roku i o wiele lat przeżyła swojego męża Witolda, który zakończył życie w 1959 r., czyli zaledwie kilka lat po powstaniu niżej prezentowanych źródeł.

Dokumenty dotyczące Witolda Karłowskiego i jego najbliższych, znajdujące się w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej mają wartość podwójną. Z jednej strony pokazują działania aparatu bezpieczeństwa wobec reprezentantów rodziny ziemiańskiej, a z drugiej stanowią cenny materiał do badań genealogicznych, zawierają bowiem wiele nowych informacji biograficznych. Wśród dokumentów znajdujemy kopię odpisu umowy przedślubnej Witolda i Gabrieli. Szczegółowy opis posiadanego majątku, wnoszonego do małżeństwa, jest ciekawą ilustracją pozycji materialnej jaką posiadali Karłowscy z Grodnej. Podkreślenia w tekście tej umowy zostały jednak naniesione już prawdopodobnie przez funkcjonariusza Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, który mógł upatrywać w wymienianych tam sumach w złotych i dolarach amerykańskich dowodów, że Karłowscy byli zamożnymi ziemianami, czy według terminologii stosowanej przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa „obszarnikami”. W zeznaniach Karłowskiego jako świadka znajdują się wartościowe informacje o losach jego samego, ale także jego rodziny w czasach wojny oraz w okresie powojennym. W zeznaniu wymienił wiele powszechnie znanych i związanych z Poznaniem osób, zarówno przedwojennych ziemian, jak i reprezentantów świata nauki, czy też życia gospodarczego. Materiały te pozwalają więc rzucić więcej światła na historię Witolda Karłowskiego i jego rodziny, jak i całego środowiska skupionego wokół pozbawionych majątku ziemian osiadłych w powojennym Poznaniu, powiązań towarzyskich i zawodowych. Przede wszystkim są jednak dowodem na działania o charakterze represyjnym, które wymierzono w latach stalinizmu w grupę byłych ziemian.

NOTA EDYTORSKA

Publikowane materiały znajdują się w zasobie archiwalnym Instytutu Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Oddziale w Poznaniu pod sygnaturą IPN Po 003/199 t. 3, z. 6. Teczka nosi tytuł: Sprawa obiektowa 199/IV i dotyczy wielu ziemian. Publikowane dokumenty, to większość materiałów dotycząca Witolda Karłowskiego, pominięto niewiele wnoszący do informacji o nim druk E-15 (stanowiący zapytanie o aktualizację danych). Jako aktotwórca figuruje Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu. Wszelkie podkreślenia i naniesione różnymi kolorami uwagi i poprawki zostały przez autora uwzględnione i ujęte w formie przypisów. Pozostawione w treści dokumentów błędy gramatyczne

¹⁶ Na temat terminologii zob.: W. Rezmer, *Problem terminologiczny : kampania wrześniowa - wojna obronna Polski - kampania polska 1939 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2009, nr 3, s. 117-124.

¹⁷ S. Leitgeber, *O życiu towarzyskim w Wielkopolsce w XIX i XX wieku. Jak je pamiętam*, Poznań 2001, s. 173-176.

i ortograficzne sporo mówią o ich twórcy, dlatego też zdecydowano o ich pozostawieniu lub sygnalizowaniu w przypisach. W nawiasach kwadratowych ujęto uzupełnienia edytorskie. Wszystkie dokumenty zostały sporządzone w formie maszynopisu. Materiały te nie były dotąd publikowane.

Dokument 1 stanowi odpis umowy przedmałżeńskiej Gabrieli Karczewskiej i Witolda Karłowskiego. Poświadczenie zgodności z oryginałem świadczy o jego wiarygodności, a fakt dołączenia tego dokumentu do przechowywanych przez aparat bezpieczeństwa materiałów pokazuje jak bardzo interesowano się stanem majątkowym i życiem prywatnym Karłowskich.

Dokument 2 jest kopią najprawdopodobniej protokołu przesłuchania, gdyż brak podpisów Witolda Karłowskiego na pierwszej i ostatniej stronie. Pierwsza strona jest drukiem uzupełnianym pismem maszynowym w kolorze czarnym, w związku z tym treści uzupełniane pismem maszynowym są wyróżnione kursywą. Strona ta kończy się na formule „podpis świadka”. Kolejne strony protokołu przesłuchania, wypełniono pismem maszynowym w kolorze czarnym, w opracowanym dokumencie zapisano je czcionką normalną. Witold Karłowski, co prawda był przesłuchiwany w charakterze świadka, ale z kontekstu wynika, że był jednocześnie podejrzanym. Był to okres stosowania represji wobec wszystkich ziemian jako reprezentantów niewygodnej dla władz grupy społecznej. Przesłuchiowano go jako „obszarnika”. Można więc przypuszczać, że znajdując się w sytuacji przymusowej i jednocześnie groźnej mógł niektóre fakty pominąć milczeniem. Ujawnienie wiedzy jaką posiadał mogłoby zaszkodzić zarówno jemu, jak i jego najbliższym. Mimo braku podpisów, treść dokumentu nie budzi zastrzeżeń, na podstawie których można by podważać jego wiarygodność. Wiele informacji znajduje potwierdzenie w innych źródłach.

Dokument 1

Odpis z Repertorium nr 945. Umowa przedmałżeńska Gabrieli Karczewskiej i Witolda Karłowskiego zawarta w kancelarii Jana Dylewskiego. Warszawa, 12 października 1926 r.

Repertorium Nr. 945 Dnia dwunastego października roku tysiąc dziewięćset dwudziestego szóstego. Przede mną Janem Dylewskim notariuszem przy Wydziałach Hipotecznych Sądu Okręgowego w Warszawie, w kancelarii mojej pod Nr. 493 w gmachu Hipoteki, stawili się znani mi osobiście i do działań prawnych zdolni Obywatele Rzeczypospolitej Polskiej, ziemianie: 1. Gabrjela Karczewska, niezamężna, pełnoletnia, w majątku Czamanino, powiecie Nieszawskim i 2. Witold Karłowski z majątku Grodna w pow. Kolskim zamieszkali i zawarli akt treści następującej: § 1. Witold Karłowski i Gabrjela Karczewska oświadczyli iż pragnąc połączyć się węzłem małżeńskim urządzają swe stosunki majątkowe w sposób następujący: § 2. Majątek¹⁸ jaki każdy z przyszłych małżonków posiada obecnie i posiadać będzie w chwili zawarcia małżeństwa, nie mniej wszystko to co jednemu lub drugiemu w czasie pożycia małżeńskiego przybyć może przez spadek lub darowiznę, stanowić będzie wyłączna własność każdego z nich, czyli co do tego mienia ustanawiają między sobą oddzielność majątkową. Wszystko zaś cokolwiek w czasie pożycia małżeńskiego przybędzie przyszłym małżonkom z pracy, oszczędności^a lub zrzędzenia losu, stanowić

¹⁸ W oryginale: Majątek.

będzie własność obojga małżonków^{a19} w stosunku do posiadanego obecnie majątku. § 3. Gabryela Karczewska oświadczyła, że jej osobisty majątek obecnie stanowią: a) ^bsuma piętnaście tysięcy pięćset dolarów Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej^b,²⁰²¹ jaka należy jej²² się od brata Witolda Karczewskiego²³, do kaucji w takiej samej sumie, zabezpieczonej na majątku Czamanino w powiecie Nieszawskim, b) meble i wyprawa ogólnej wartości złotych ^ctrzydzieści osiem tysięcy dziewięćset^c,²⁴ mianowicie: ¹⁰urządzenie sypialni, dwa łóżka z materacami, dwa stoliki, jedna szafa, toaleta, kanapa, pięć krzeseł wyściełanych, biurko tremo lustro, wszystko mahoniowe antyki oraz jeden dywan i firanki, razem ogólnej ^dwartości sześć tysięcy^{d25} złotych, ²⁰ubieralnia: jedna szafa i mebelki koszykowe – wszystko wartości ^e300 zł,²⁶ ^{30e27}garderoba: a) futra: okrycie [z] lutry²⁸ wartości ^f4.000 zł., dacha²⁹ na skalnych opośach z takimże³⁰ kołnierzem, wierzch żrebski - ^gtrzy tysiące złotych, stola³¹ gronostajowa – ^hdwa tysiące złotych, stola z lisa popielatego – 500 zł., b) garderoba osobista, jak suknie i inne rzeczy – dwa tysiące złotych, c) pościel, bielizna osobista^h,³² pościelowa i stołowa – ⁱsiedem tysięcy pięćset złotych,³³ ⁴⁰srebro:³⁴a) zastawa srebrna na 24 osoby – ^jpięć tysięcy złotychⁱ,³⁵b) cukiernica i dwa lichtarze srebrne – pięćset złotych,³⁶ ⁵⁰wyroby Fragetowskie³⁷, obraz Kossaka i kryształły – dwa tysiące pięćset złotych, ⁶⁰fortepian firmy „Nowicki” dwa tysiące pięćset złotych, ⁷⁰porcelana i szkło – złotych dwa tysiące sto,³⁸ ⁸⁰koń wierzchowy z siodłem ^ktysiąc złotych^k.³⁹ § 4 Karłowski Witold oświadczył, że

^{aa} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

^{bb} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

²¹ W oryginale dwa przecinki.

²² W oryginale: należy jej.

²³ Witold Karczewski – ostatni przedwojenny właściciel majątku w Czamaninie o pow. 699 ha. Zob. A. Kokorzycki, *Historia i dzieje najnowsze rodzin Kokorzyckich i Karczewskich z fragmentami wydarzeń z genealogii rodzin Glonków, Grabanowskich, Dorendów, Nicke, Pawłowskich i Wiśniewskich*, s. 143, <http://www.kokorzycki.com/ksiazka/akoko/Aneks-7%20-%20Karczewscy-panteon.pdf> (dostęp. 11.12.2016).

^{cc} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

^{dd} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

²⁶ W oryginale kropka.

^{ee} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

²⁸ Lutra to inna nazwa wydry.

²⁹ Dachy – okrycie futrzane, często pod spodem także futrem podbite, za: *Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych*, red. S. Lam, Warszawa 1939, s. 333.

^{ff} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

^{gg} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

^{hh} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

³³ W oryginale kropka.

ⁱⁱ Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

^{jj} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

³⁶ W oryginale kropka.

³⁷ Wyroby platerowe z fabryki Frageta w Warszawie.

³⁸ W oryginale bez przecinka.

^{kk} Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

przyszła małżonka Gabryela Karczewska wniosła do⁴⁰ jego domu wyżej wyszczególnione meble i rzeczy i że on jest obecnie właścicielem majątku ¹Grodna powiatu Kolskiego¹,⁴¹ którego wartość wraz z inwentarzami żywym i martwym oraz młynem urządzo-
nym, przedstawia ¹czterdzieści⁴² pięć tysięcy dolarów Stanów Zjednoczonych Ameryki
Północnej.⁴³ § 5. Stosownie do § 206 Kod. e. [kodeksu etycznego] czyniący Notariusz
uprzedził strony, że pod rygorem nieważności niniejsza umowa przedślubna winna być
ujawniona w akcie cywilnym małżeństwa. Wypisy tego aktu należy wydać stronom.
Akt ten stawającym odczytany, przez nich co do treści i co do skutków zrozumiany, jako
z wolą ich zgodny przyjęty i podpisany został. Stempla wraz z 10% dodatkiem groszy
dwadzieścia dwa gotówka pobrano – / - / Gabryela Karczewska, / - / Witold Karłowski
/ - / Notariusz Jan Dylewski

Zgodność odpisu tego z aktem Notariusza Jana Dylewskiego z dnia 12. października
1926 roku Nr. rep. 945 – świadczę.

Odpis ten wydany zostaje Gabryeli Karłowskiej.

Oplaty w sumie złotych 60 pobrano i zapisano pod Nr. 5079 kontroli opłat.

Sędzia
/ - / podpis nieczytelny

pieczęć okrągła
„Sąd Grodzki w Warszawie”

Za zgodność odpisu.⁴⁴

Źródło: *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi
Polskiemu Oddział w Poznaniu, IPN Po 003/199, t. 3, z. 6, Sprawa obiektowa 199/IV, k. 214-215.*

Dokument 2

*Kopia przesłuchania świadka Witolda Karłowskiego przez oficera śledczego Urzędu
Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu. Poznań, 7 marca 1951 r.*

^mNr. akt^{45m46}

Protokół przesłuchania świadka

Poznań, dnia 7 marca 1951

.....⁴⁷ oficer śledczy Woj.[ewódzkiego] Urzędu Bezpieczeństwa

⁴⁰ W oryginale: wniosła do.

⁴¹ Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

⁴² W oryginale: czterdzieście.

⁴³ Podkreślono pismem odręcznym kolorem czarnym.

⁴⁴ Podpis nieczytelny w kolorze czarnym.

⁴⁵ Brak numeru.

^{mm} Podkreślone kolorem czarnym.

⁴⁷ Brak stopnia, imienia i nazwiska.

Publicznego w *Poznaniu* przesłuchał w charakterze świadka niżej wymienionego, uprzedziwszy go w myśl art. 104 K.W.K./64 K.W.P.K o odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania z art. 148 K.K.

Nazwisko i imię *Karłowski Witold*

Imiona rodziców i nazwisko panięskie matki [syn] *Stefana i Marii zd. Kołodziejska*

Data i miejsce urodzenia *20.7.1896 r. w Cielce pow. Turek woj. Poznańskie*

Miejsce zamieszkania *Poznań, ul. Skarbka Nr. 34 m. 1.*

Narodowość *polska*

Obywatelstwo *polskie*

Pochodzenie społeczne *ziemiańskie*

Zawód *rolnik*

Zajęcie *urzędnik*

Wykształcenie *Szkoła Główna Gosp. [odarstwa] Wiejskiego, Szkoła Handlowa w Kaliszu.*

Stan rodzinny *żonaty – Gabriela*

Stan majątkowy *nie posiada*

Karalność *rzekomo nie karany.*

Stosunek do podejrzanego

Świadom odpowiedzialności za utajenie prawdy, lub złożenie fałszywego zeznania, przyrzekam uroczyście, że będę mówić szczerą prawdę, niczego nie ukrywając z tego, co mi jest wiadome.

48

.....
podpis świadka⁴⁹

ⁿPyt⁵⁰[anie]: Gdzie zamieszkivaliście i czym się zajmowaliście do 1939 r.?

^oOdp⁵¹[owiedź]: W okresie od 1921 r. do 1939 r. posiadałem folwark Grodna⁵² pow. Koło o obszarze 450 morg, na majątku tym zamieszkiwałem razem z żoną. W październiku 1939 r. zostałem aresztowany przez Niemców⁵³ i przebywałem w więzieniu⁵⁴ w Kole, podstawy aresztowania i przyczyn samych nie znam. W połowie grudnia 1939 r. zostałem wypuszczony na wolność, pod tym warunkiem, że wyjadę do Warszawy. Po kilku dniach wyjechałem z żoną do Warszawy i zamieszkałem przy ul. Św. Barbary nr. 5 m. 5. u teściowej Elżbiety Karczewskiej. W styczniu 1940 r. rozpocząłem pracować w majątku Odrzywołek pow. Grójec w charakterze rządcy – administratora majątku. Na tym stanowisku przebywałem do lipca 1940 r., następnie zwolniłem się i powróciłem do Warszawy pod wymieniony adres i rozpocząłem pracować w firmie Michelis&Sul-

⁴⁸ Brak podpisu.

⁴⁹ W tym miejscu kończy się pierwsza strona dokumentu, będąca gotowym drukiem.

^m Tutaj i dalej w tym dokumencie skrót „Pyt” podkreślono kolorem czarnym.

^{oo} Tutaj i dalej w tym dokumencie skrót „Odp” podkreślono kolorem czarnym.

⁵² Do 1939 r. w gminie Krzykosy. Witold Karłowski figuruje jako osoba zobowiązana do dostarczenia samochodu osobowego wojsku w 1937 r. Zob. *Obwieszczenie Starosty Powiatowego Kolskiego z 2.01.1937 r. o kolejności osób obowiązanych do dostarczenia samochodów i motocykli w roku 1937*, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1937, nr 1, s. 8. W innym obwieszczeniu znajdujemy też jego żonę Gabrielę, Zob. *Ogłoszenie starosty powiatu kolskiego z dnia 29.12.1931 r. o kolejności osób do dostarczenia samochodów i motocykli w r. 1932*, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1932, nr 2, s. 64.

⁵³ W oryginale: niemców.

⁵⁴ W oryginale: wwięzieniu.

mierski⁵⁵, Skład Rozdzielczy paszy i ziemniaków, jako kierownik tegoż działu. W tym miejscu pracowałem, aż do czasu wzięcia mnie przez Niemców⁵⁶ na Pawiak tj. do maja 1944 r. Powodem aresztowania mnie był zarzut pracy konspiracyjnej w AK, do której nie należałem, a jedynie czytałem i podawałem innym biuletyny informacyjne i gazetki.

Pyt: Kto w tym czasie był razem z wami aresztowany i kogo z nich obecnie widujecie?

Odp: Razem ze mną był aresztowany prof. Kuryłowicz Bolesław⁵⁷, obecnie zam. [ieszkały] w Poznaniu przy ul. Gen. Świerczewskiego 17, jest obecnie z-cą [zastępcą] Rektora U.[niwersytetu] P.[oznańskiego] Następnie był aresztowany jego zięć Pilarski (imienia nie pamiętam)⁵⁸, gdzie zamieszkuje nie wiem, pracował swego czasu nad Bankiem Handlowym⁵⁹ w Poznaniu, wiem, że zamieszkuje nadal w Poznaniu. Był aresztowany jeszcze niejaki⁶⁰ Łapiński, gdzie przebywa nie wiem. Innych nazwisk nie mogę sobie obecnie przypomnieć, ogółem było w tym czasie aresztowanych 42 osoby. Na Pawiaku siedziałem do połowy sierpnia 1944 r., następnie wszyscy zostaliśmy zwolnieni, powróciłem do domu i do swej pracy. Z chwilą wybuchu Powstania Warszawskiego po kilku dniach zostałem zabrany przez Niemców⁶¹ na pocztę, tam uwięziony i później pod eskortą razem z wieloma ludźmi zdrowymi przez Zieleniak, do Pruszkowa i stamtąd wywieziony do obozu w Oranienburgu⁶², natomiast żona jechała także ze mną do Oranienburga, gdzie nas rozdzielono (że żona jechała w tym czasie ze mną nie wiedziałem) ja pozostałem w obozie, gdzie byłem przez dwa tygodnie, a później

⁵⁵ Stanisław Michaelis i Korneli Sulimierski, zob. *Amtliches Fernsprechbuch für das Generalgouvernement – Urzędowa Książka Telefoniczna dla Generalnego Gubernatorstwa 1941*, s. 180.

⁵⁶ W oryginale: niemców.

⁵⁷ Bolesław Kuryłowicz (1891-1967) był profesorem Uniwersytetu Poznańskiego. Urodzony w Petersburgu, do Polski przyjechał w końcu 1922 r. Przed II wojną światową był też kierownikiem Zakładu Chemii Rolnej w Państwowej Szkole Ogrodnictwa. Podczas okupacji przebywał w Warszawie. Po wojnie ponownie przyjechał do Poznania, gdzie został kierownikiem Katedry i Zakładu Chemii Rolnej Uniwersytetu Poznańskiego. Przebywając w Rosji był członkiem Partii Socjalistów-Rewolucjonistów, a później Rosyjskiej Partii Komunistycznej (bolszewików). W Polsce aktywny politycznie po II wojnie światowej, był członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej, a później Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Zob. A. Choniałko, *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, T. III, red. F. Tych, Warszawa 1992, s. 569-570; Tenże, *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] *Wielkopolski słownik biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 397-398; Z. Kosiek, *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s. 290-292.

⁵⁸ Władysław Pilarski (1918-2008) ps. „Przygoda”, syn Józefa i Heleny, mąż Heleny Kuryłowicz-Pilarskiej. Żołnierz Armii Krajowej, w powstaniu warszawskim walczył na Mokotowie. Zob. *Powstańcze biogramy. Strona internetowa Muzeum Powstania Warszawskiego*, <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wladyslaw-pilarski,34682.html> [dostęp 6 grudnia 2016]. Pilarski znajdował się w kręgu znajomych znanego polskiego przedsiębiorcy Jana Wejcherta (1950-2009), a Helena Kuryłowicz-Pilarska w publikowanym w prasie nekrologu podkreślała „wdowa po Władysławie Pilarskim”, zob.: *Nekrolog Jana Wejcherta*, [Wyborcza.pl](http://wyborcza.pl/0,11,,10158,-inne.html) z 6 listopada 2009 r., <http://nekrologi.wyborcza.pl/0,11,,10158,-inne.html> [dostęp 6 grudnia 2016].

⁵⁹ W oryginale: Hadlowym.

⁶⁰ W oryginale: niejakiś.

⁶¹ W oryginale: niemców.

⁶² Filia obozu KL Sachsenhausen (miejscowość Sachsenhausen jest obecnie dzielnicą Oranienburga) istniejąca od 1 lipca 1943 r. do 21 kwietnia 1945 r.

zostałem przewieziony do filii obozu do Falkensee⁶³. Stamtąd⁶⁴ wywożono nas na pracę do Grunewaldu (przedmieście Berlina) gdzie pracowałem w charakterze stolarza przy remoncie wagonów do chwili zbombardowania fabryki tejże przez lotnictwo alianckie. Po zbombardowaniu fabryki przerzucono nas na pracę do Falkensee do fabryki czołgów⁶⁵, gdzie pracowałem przy tokarce. W wspomnianej fabryce pracowałem do końca kwietnia 1945 r., tzn. aż do oswobodzenia tych terenów przez Armię Czerwoną. Po oswobodzeniu przybyłem do Poznania, początkowo zamieszkałem przy ul. Jackowskiego 17 m. II piętro, nazwiska nie przypominam sobie u kogo mieszkalem. W lipcu 1945 r. razem z Walickim Julianem⁶⁶, Maringe'm Tadeuszem⁶⁷ i Rykowskim Bronisławem⁶⁸ założyliśmy firmę „Dom Rolniczo-Handlowy Wspólna Praca”. Maringe Tadeusz jest bratem skazanego Maringe'a⁶⁹. Firma powyższa istniała do czerwca 1949 r. a została zlikwidowana na skutek ograniczeń handlu. W listopadzie 1945 r. przeprowa-

⁶³ Filia obozu KL Sachsenhausen istniejąca od 8 marca 1943 r. do 25 kwietnia 1945 r.

⁶⁴ W oryginale: Z tamtąd.

⁶⁵ Zob. też: *Relacja Adama Stanisława Pruszkowskiego*, Muzeum Powstania Warszawskiego, Archiwum Historii Mówionej, http://ahm.1944.pl/Adam%20Stanislaw_Pruszkowski/5 [dostęp 5 października 2015].

⁶⁶ Julian Walicki (1895-1963) syn Tadeusza i Bronisławy Marii Łuczyckiej. Zob. M. J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.13305> [dostęp: 5 grudnia 2016].

⁶⁷ Tadeusz Maringe (1888-1952) syn Leonarda i Zuzanny z Kozuchowskich, przed wojną prowadził firmę nasienną w Warszawie i administrował majątek Golina Sucharzewskich w powiecie konińskim, później kupił majątek Smolina k. Brudzewa w powiecie tureckim. W czasie wojny został wywieziony przez Niemców do obozu w Bochni. Po wydostaniu się z obozu zamieszkał wraz z rodziną w Warszawie, gdzie współpracował z konspiracją. Po wojnie wyjechał do Poznania. Był bratem Leonarda. Zob. *Ziemiańscy XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 5, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 2000, s. 88-89; *Saga Boretti z ziemi włoskiej do Polski*, http://boretti-saga.pl/rodziny/maringe/tadeusz_henryk_jozef_maringe.html [dostęp 5 grudnia 2016]; M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/zi.5.66.probant> [dostęp 5.12.2016].

⁶⁸ Bronisław Rykowski (1900-1981) ziemianin z Krzynowłogi Wielkiej w powiecie przasnyskim, w latach 1950-1951 adiunkt w Zakładzie Szczegółowej Uprawy Roślin Uniwersytetu Poznańskiego. Szerzej: J. Kłoczowski, *Rykowski Bronisław Wojciech (1900-1981)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXXIII, 1991-1992, s. 476-477.

⁶⁹ Leonard Witold Maringe (1890-1966) syn Leonarda i Zuzanny z Kozuchowskich, przed wojną właściciel majątku Lenartowo w gminie Jeziora Wielkie w powiecie mogileńskim, uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach trzydziestych dyrektor, a później prezes Biura Ekonomicznego Organizacji Rolniczych oraz Przemysłu Rolnego w Poznaniu. W czasie II wojny światowej dyrektor Departamentu Rolnictwa w Delegaturze Rządu na Kraj. Od 1946 r. dyrektor Państwowych Nieruchomości Ziemijskich. W 1949 r. został aresztowany wraz z innymi osobami z kierownictwa Państwowych Nieruchomości Ziemijskich, którzy stanowili grupę ziemian. Oskarżono ich o sabotaż i szpiegostwo, a proces miał charakter pokazowy. W 1951 r. Leonarda Maringe skazano na dożywocie i osadzono w więzieniu karnym we Wronkach. W 1956 r. został zrehabilitowany i odzyskał wolność. Objął stanowisko kierownika Pracowni Badań Ekonomiki i Organizacji Produkcji Rolnej Polskiej Akademii Nauk. Był też doradcą ministra rolnictwa. Zob. *Ziemiańscy XX wieku...*, s. 88-90; T. Osiński, „Klika obszarncza”. *Ziemiańskie w polityce personalnej...*, s. 229-260; J. Maringe Müller, *Maringe Leonard Witold Stanisław*, [w:] *Ziemiańscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 3, Warszawa 1996, s. 115-116; L. Slaski, B. Thugutt, *Losy ziemian powiatu pińczowskiego w okresie okupacji 1939-1945*, [w:] *Ziemiaństwo polskie 1920-1945*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1988, s. 122; J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian...*, s. 205; *Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944-1984*, Lublin 1994 [reprint opracowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Biura „C”], s. 88; *Saga Boretti z ziemi...*, http://boretti-saga.pl/rodziny/maringe/leonard_witold_stanislaw_maringe.html [dostęp 5 grudnia 2016].

dziłem się na u.[lice] Skarbka Nr. 34 m. 1, Nadmieniam, że żona moja wróciła z obozu w połowie maja 1945 r. Właścicielem domu przy ul. Skarbka 34 jest studentka W.S.H.⁷⁰ Boroń Stefania zd. [z domu] Kulczyńska⁷¹. Wiosną 1950 r. ukończyłem kurs likwidatorów gradowych przy Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych i pracowałem tam w charakterze likwidatora gradowego do końca lata 1950 r. Przez jesień 1950 r. ubezpieczałem bydło i konie na terenie powiatu Gostyńskiego z ramienia tego samego zakładu. Od 20 listopada 1950 r. rozpocząłem pracę w Zrzeszeniu Katolików „Caritas”⁷² Ostrów Tumski Nr. 1. w charakterze referenta opieki zamkniętej.

Miesięcznie zarabiam tam po wszystkich potrąceniach [brak kwoty]. Należę do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację.

Pyt: Jakich znajomych posiadacie na terenie Kraju i zagranicą?

Odp: W ogóle⁷³ znam dużo profesorów, kupców oraz rodzinę, którą posiadam. W Poznaniu posiadam brata Karłowskiego Jana zam. przy ul. Wierzbicice Nr. 15, pracuje w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w charakterze inspektora. Dr. Gabrięłę Karłowską⁷⁴ zam. w Poznaniu przy ul. Strzeleckiej, zatrudniona w Centrali Ogrodniczej przy ul. Daszyńskiego, lecz jakie posiada stanowisko nie wiem. Siostra Bracikowska Iza⁷⁵, zam. razem z siostrą, zatrudniona zdaje się w tej samej instytucji. Dr. Maria Karłowska zamieszkała Poznań przy ul. Mickiewicza Nr. ? zatrudniona jako lekarz w Ubezpieczalni Społecznej. Których wyżej podałem jest to moja rodzina zamieszkała na terenie Poznania. Prócz⁷⁶ tego posiadam takich znajomych jak:

Prof. Kuryłowicz, poznałem go na Pawiaku w okresie okupacji, obecnie jest zastępcą rektora U.P. oraz jego zięcia Pilarskiego, którego także zapoznałem na Pawiaku, zamieszkuje w Poznaniu, pracuje w Obserwatorium Astronomicznym w Poznaniu,

⁷⁰ Wyższej Szkoły Handlowej.

⁷¹ Stefania Boroń z Kulczyńskich (1921-1974) córka Adama (1885-1942) i Marii (z d. Piko) (1899-1976), zob. *MyHeritage.pl*, https://www.myheritage.pl/family-1_1501468_77647763_77647763/kulczy%C5%84ski-adam-kulczyc584ski-maria-kulczyc584ska-z-d-piko [dostęp 6. grudnia 2016]. Adam Kulczyński był właścicielem młyna parowego w Krobi, zob. H. Kamiński, *Krobskie wspominki czyli dyć tak kniedy w Krobi bywało*, Strona internetowa Muzeum w Gostyniu, <http://www.muzeum.gostyn.pl/PAMI%C4%98TNI-KI%20I%20WSPOMNIENIA?idAkt=90> [dostęp 6 grudnia 2016].

⁷² Zrzeszenie Katolików „Caritas” zarejestrowano 18 sierpnia 1950 r., co było skutkiem Zarządzenia ministra pracy opieki społecznej i ministra administracji publicznej z dnia 23 stycznia 1950 r. w sprawie objęcia organizacji „Caritas” przymusowym zarządem państwowym („Monitor Polski” 1950 r., Nr A – 11, poz. 112). Zrzeszenie Katolików „Caritas” zlikwidowano w 2005 r. Szerzej: A. Rościszewski, *Powstanie i likwidacja Zrzeszenia Katolików Caritas*, www.old.caritas.pl/zalacznik.php?id=78 [dostęp 6 grudnia 2016].

⁷³ W oryginale: Wogóle.

⁷⁴ Prawdopodobnie Gabriela Karłowska (1896-1985) córka Kazimierza i Izabeli ze Studniarskich, zob. L. Umiński, *Drzewo genealogiczne rodziny Karłowskich*, [w:] *Stąd mójród. Historie naszych rodzin*, red. J. Osypiuk, Targowa Górka 2010, s. 72; *Drzewo genealogiczne rodziny Umińscy, Madalińscy, Morawscy, Kucharscy, Jendryczka, Łopacińscy, Braunek, Karłowscy*, http://uminski.name/drzewa/drzewo_11395.html [dostęp 5 grudnia 2016].

⁷⁵ Prawdopodobnie Izabela Barcikowska (1903-1981) córka Kazimierza Karłowskiego i Izabeli ze Studniarskich, siostra Gabrieli Karłowskiej (1896-1985), żona Romana Barcikowskiego (1896-1958), oficera wojska polskiego, zob. L. Umiński, *Drzewo genealogiczne rodziny...*, s. 72; *Drzewo genealogiczne rodziny...*, http://uminski.name/drzewa/drzewo_11395.html [dostęp 5.12.2016].

⁷⁶ W oryginale: Prucz.

zapoznałem go w tr. Prof. Taylor⁷⁷ zam. Poznań ul. Skarbka jest wykładowcą na U.P. Prof. Moczarski Zygmunt⁷⁸, gdzie zamieszkuje w tej chwili nie wiem⁷⁹, emeryt prof. Berger⁸⁰ zam. ul. Skarbka, wykładowca U.P. germanista. Z ziemian znam: Sokolnickiego Jerzego⁸¹ oraz jego rodzinę zamieszkałą w Łodzi. Krzymuski Feliks⁸², zginął w Dachau. Dunin Antoni⁸³ zginął w wojsku w 1939 r. Karznicki Ksawery⁸⁴ zginął w czasie wojny. Baczyński Henryk⁸⁵, żyje zamieszkuje w Warszawie. Kożuchowski Józef⁸⁶ zginął w czasie okupacji. Zielonka Tadeusz⁸⁷ zamieszkuje i pracuje w Warszawie,

⁷⁷ W oryginale: Tealyer. Edward Taylor (1884-1964) profesor, polski ekonomista, twórca polskiej szkoły ekonomicznej. Szerzej: M. Motas, *Edward Taylor (1884-1964)*, „Myśl Polska” 2014, nr 39-40, www.mysl-polska.pl/node/223 [dostęp 30 listopada 2016].

⁷⁸ Zygmunt Moczarski (1876-1957) profesor, polski biolog, zootechnik, lekarz medycyny. Zob. S. Hoser, *Wspomnienie o ś.p. prof. dr Zygmuncie Mocarckim*, „Przegląd Hodowlany” 1957, nr 10/11, s. 1-3; J. Radziejewicz, *Zygmunt Moczarski – biolog, zootechnik, lekarz medycyny*, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny” 2010, nr 38, http://www.cbr.edu.pl/rme-archiwum/2010/rme38/dane/2_1.html [dostęp 30 listopada 2016].

⁷⁹ W oryginale: niewiem.

⁸⁰ Jan Berger (1889-1957) – profesor, polski historyk literatury niemieckiej. Szerzej: D. Pędzińska, *Berger Jan*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 49-50.

⁸¹ Możliwe, że chodzi o Jerzego Sokolnickiego (1887-1942) z Powiercia k. Koła. Jego córka Halina Franciszka Załuska po wojnie zamieszkała w Łodzi. Zob. R. Jurzak, *Genealogia dynastyczna*, <http://genealogia.grochowski.pl/gd/osoba.php?id=014078> [dostęp 6 grudnia 2016]; *Katalog polskich zamków, pałaców i dworów*, <http://www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/7939/Powiercie/> [dostęp 30 listopada 2016].

⁸² Feliks Krzymuski (1894-1941), syn Władysława i Marii z Dzierzbickich, zginął w KL Mauthausen-Gusen. Zob. M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/13.62.107> [dostęp 30 listopada 2016].

⁸³ Antoni Dunin (1907-1939) syn Rodryga i Łucji z Taczanowskich, zginął podczas bitwy nad Bzurą i został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, zob. G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945*, Koszalin 1997, s. 404; J. S. Tym, *Nadania odznaki pamiątkowej 15. pułku ułanów Poznańskich w latach 1923-1939*, „Mars” 2005, nr 19, s. 98, 103.

⁸⁴ Najprawdopodobniej chodzi o Ksawerego Karśnickiego (1896-1939) syna Jana i Zofii z Karczewskich, ostatniego przedwojennego właściciela Karszewa. Karśnicki zginął w bitwie nad Bzurą we wrześniu 1939 r. Był ojcem autorki wspomnień Teresy Karśnickiej-Kozłowskiej. Zob. T. Karśnicka-Kozłowska, *Dawniej...*, s. 13, 72, 79, 123, 127, 153, 165, 171, 173, 195, 316; M. J., Minakowski, *Genealogia...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/9.508.166> [dostęp 12 grudnia 2016].

⁸⁵ Henryk Baczyński (1873-1958) właściciel majątku Lisice w powiecie kolskim, zob. *Genealogia Polaków. Baczyński – strona rodzinna*, <http://www.genealogia.okiem.pl/genealogia.php?n=baczy%C5%84ski> [dostęp 30 listopada 2016].

⁸⁶ Józef Kożuchowski (1906-1944) właściciel majątku Brudzeń, ożenił się z Zofią Baczyńską (ur. 1916) córką Henryka Baczyńskiego, żołnierza Armii Krajowej, zginął w powstaniu warszawskim ratując ранego żołnierza ze swojego oddziału. Zob. K. Jasiewicz, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956*, Warszawa 1995, s. 518; *Genealogia Polaków. Kożuchowski – strona rodzinna*, <http://www.genealogia.okiem.pl/genealogia.php?n=baczy%C5%84ski> [dostęp 30 listopada 2016].

⁸⁷ Tadeusz Zielonka (1895-1952) syn Tadeusza i Stefanii z Siemięskich, właścicieli majątku Mniewo, przyjaciel Witolda Karłowskiego z czasów wojny polsko-bolszewickiej, odznaczony Virtuti Militari, zob. T. Karśnicka-Kozłowska, *Dawniej...*, s. 210; G. Łukomski, B. Polak, A. Suchcitz, *Kawalerowie Virtuti...*, s. 347; M. J. Minakowski, *Genealogia...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.52078> [dostęp 11 grudnia 2016].

Gałęcki⁸⁸, przed [19]39 r. administrował majątek Mgielew [najprawdopodobniej chodzi o Rgielew] pow. Koło obecnie przebywa w północnej Polsce. Z terenu Poznania znam: Przy ul. Ostoroga, znałem hr. Turno⁸⁹ z widzenia właściciela hotelu „Continental”⁹⁰ Domański Tadeusz zam. Warszawa, Poławski Ludwik zamieszkały na terenie woj. Poznańskiego i jest administratorem majątku.

Z kupców znam⁹¹:

Śmierchalskiego „Fonsia” (zamieszkały) miał firmę rolniczą przy ul. Sew.[eryna] Mielżyńskiego w Poznaniu, Chudzińskiego⁹² miał przy ul. Św. Marcin jakąś firmę rolniczą, zdaje się, że Leon było mu na imię. Buszczak współwłaściciel firmy „Paweł Kostujak”⁹³ przy ul. Mielżyńskiego, obecnie przebywa w Warszawie, Jeziorowski b.[yły] właściciel firmy, zatrudniony w Centrali Ogrodniczej w Poznaniu. Szyfter posiadał przy ul. Wiejskiej w Poznaniu sklep nasienny. Różański⁹⁴ były współwłaściciel firmy⁹⁵ „Agra”, zdaje się, że nadal zamieszkuje w Poznaniu. Dyr.[ektor] Centrali Ogrodniczej Nowakowski zamieszkuje w Poznaniu, jest dyrektorem dawnego „Pol-Wasu”. Dyr. Centrali Ogrodniczej w Poznaniu Kowalski.

Z innych ludzi znam:

⁸⁸ Prawdopodobnie chodzi o Wacława Gałęckiego właściciela majątków Wólka Czepowa, zob. Ogłoszenie, „Gazeta Rolnicza” 1931, nr 22, s. 2; *Ogłoszenie starosty powiatu kolskiego z dnia 29.12.1931. Nr Wojsk. 15 o kolejności osób do dostarczenia samochodów i motocykli w r. 1932*, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1932, nr 2, s. 64; M. J. Minakowski, *Genealogia...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.269129> [dostęp 5 grudnia 2016].

⁸⁹ Ponieważ Karłowski użył czasu przeszłego, to prawdopodobnie chodzi o Stanisława Turno (1866-1943) właściciela majątku Objezierze w powiecie obornickim i hotelu „Continental” w Poznaniu. Zob. A. Łuczak, *Utracone decorum. Grabież dóbr kultury z majątków ziemiaństwa polskiego w Wielkopolsce w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1945*, Warszawa-Poznań 2011, s. 249, 269, 270, 279; J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian...*, s. 215; M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/dw.51271> [dostęp 6 grudnia 2016]. Oczywiście mógł znać też Jerzego Turno (1892-1968) do 1949 r. prezesa Zrzeszenia Przemysłu Gospodniego w Poznaniu, który odziedziczył po ojcu hotel „Continental”. Skazanego w 1952 r. na 4 lata więzienia za szpiegostwo na rzecz Stanów Zjednoczonych i uwolniony na mocy amnestii w 1953 r. Zob. J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian...*, s. 209; *Informator o osobach skazanych za szpiegostwo...*, s. 129; M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/cz.I040843> [dostęp 6.12.2016]; *Kupcy poznańscy. Działacze zrzeszeń kupieckich*, „Kronika Miasta Poznania” 1995, nr 3: *Bitwa o handel*, <http://wbc.macbre.net/document/5810/kupcy-poznanscy-dziaacze-zrzeszen-kupieckich.html> [dostęp 6 grudnia 2016].

⁹⁰ W oryginale bez przcinka.

⁹¹ W oryginale: znan.

⁹² Leon Chudziński (1902-1971) był kupcem branży zbożowej, od 1934 r. zasiadał w Zarządzie Związku Towarzystw Kupieckich w Poznaniu, a w latach 1936-1937 i 1945-1947 był wiceprezesem tego towarzystwa. Po 1945 r. prowadził sklep z ziemiopłodami. Od 1945 r. do 1950 r. był prezesem Zrzeszenia Kupców Zbożowych Ziem Zachodnich w Poznaniu. Aktywnie działał w Stronnictwie Demokratycznym, w latach 1958-1965 był radnym Miejskiej Rady Narodowej w Poznaniu. Szerzej: *Kupcy poznańscy...*, <http://wbc.macbre.net/document/5810/kupcy-poznanscy-dziaacze-zrzeszen-kupieckich.html> [dostęp 6 grudnia 2016].

⁹³ Spółkę zlikwidowano w 1948 r. Zob. *Rejestr handlowy*, „Monitor Polski” 1948, nr 19, s. 5; *Ogłoszenie I*, „Monitor Polski” 1948, nr 15, s. 8; *Ogłoszenie II*, „Monitor Polski” 1948, nr 26, s. 8.

⁹⁴ Chodzi o Stanisława lub Edwarda Różańskich właścicieli firmy „Agra” w Poznaniu, zob. *Spis abonentów Sieci Telefonicznych Państwowych i Koncesjonowanych (z wyjątkiem m. st. Warszawy) na 1939 r.*, s. 829; *Spis członków Związku Piwowarów w Polsce*, „Przegląd Piwowarsko-Słodowniczy” 1938, nr 4, s. 90.

⁹⁵ W oryginale: wirmy.

Andrysiak zam. Poznań ul. Skarbka, pracuje w budownictwie jako magazynier, artysta-malarz Bogusławski⁹⁶ zamieszkiwał przy ul. Mickiewicza w Poznaniu, posiada własną pracownię, adw. dr. Rutkowski Stanisław inspektor opieki w „Caritas”, Milej buchalter „Caritas”, dyr. „Caritas” Zawieja, Michałowski Janusz Dyr. „Caritas” w Poznaniu, ks. mjr. Pułacz⁹⁷, znam go b.[ardzo] mało, jest kapelanem W[ojska].P.[olskiego] w Kaliszu, O⁹⁸. Brochocki zam. Konin-Klasztor⁹⁹. Innych znajomych w tej chwili nie przypominam sobie.

Pyt: Do jakich organizacji politycznych i społecznych należeliście w okresie przed 1939 r.?

Odp: Nigdy w życiu do żadnej organizacji politycznej nie należałem, należałem natomiast do takich organizacji, jak „Związek Ziemiaków”, „Towarzystwo Rolnicze”, „Związek Rolników z Wyższym Wykształceniem”. Poza tym¹⁰⁰ byłem członkiem „Sejmiku Powiatowego” i Wydziału Powiatowego i radnym gminnym. Po tej linii udzielałem się aktywnie.

Pyt: Kiedy i w jakich okolicznościach założyła wasza żona Antykwariat i co wam jest wiadomo o obcokrajowcach, którzy tam przychodzili?

Odp: Antykwariat założony został w grudniu 1945 r. przez Alinę Maciejewską i moją żonę Gabrielę, w antykwariacie były przeważnie rzeczy złożone w komis do sprzedaży, tak, jak: dywany, obrazy, kryształy, porcelana, meble. W okresie trwania Międzynarodowych Targów Poznańskich tj. w roku 1949 i 1950 przychodzili do Antykwariatu obcokrajowcy nabywając na pamiątkę różne drobiazgi. Z tego okresu z nazwisk obcokrajowców żadnego nie przypominam sobie.

Pyt: Kiedy i w jakich okolicznościach zapoznaliście hr. Taczanowskiego¹⁰¹ oraz ile razy się spotykaliście?

Odp: Taczanowskiego zapoznałem z chwilą zakładania przez niego Antykwariatu, poprzednio go nie znałem. Taczanowski przychodził w celu informowania się w sprawach handlowych. U Taczanowskiego byłem w domu kilka razy, ostatnio byłem po wzięciu mojej żony do aresztu, gdzie spotkałem się z żoną Taczanowskiego¹⁰² przy ul. Kochanowskiego i odprowadziłem ją do domu. W tym czasie tematem naszej rozmowy były zainteresowania się naszymi uwięzionymi t.zn. co posyła w paczkach, czy dostała zezwolenie na widzenie się i przesłanie¹⁰³ żywności.

⁹⁶ Prawdopodobnie chodzi o Stanisława Bogusławskiego (1893-1963), zob. *Stanisław Bogusławski* [notka pośmiertna], „Kronika Miasta Poznania” 1964, nr 1.

⁹⁷ Najprawdopodobniej Ks. mjr. Mikołaj Puacz, s. Ignacego, m.in. proboszcz 3 Dywizji Piechoty (był proboszczem kościoła garnizonowego w Lublinie w latach 1944-1945 i 1965-1971), kapelan. Zob. P. Kaczmarek, *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w latach 1945-1964*, „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego” 2010, nr 3, s. 184, 187; *Historia kościoła garnizonowego w Lublinie*, <http://parafia-garnizonowa-lublin.pl/historia-parafii/> [dostęp 6.12.2016].

⁹⁸ W oryginale: KaliszuO.

⁹⁹ W oryginale: Konin-Klasztor.

¹⁰⁰ W oryginale: Pozatym.

¹⁰¹ Jan Taczanowski (1893-1959) syn Antoniego i Heleny Fundament-Karśnickiej, właściciel majątku Taczanów. Zob. J. Durka, *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian...*, s. 210; M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/zi.6.133.probant> [dostęp 6 grudnia 2016].

¹⁰² Barbara Taczanowska z Woronieckich (1899-1957) córka Michała Jana Woronieckiego i Franciszki z d. Krowin-Kraśnickiej. Zob. M. J. Minakowski, *Genealogia potomków...*, <http://www.sejm-wielki.pl/b/zi.6.133.a> [dostęp 6 grudnia 2016].

¹⁰³ W oryginale: przsłanie.

Pyt: Od jakiego czasu pracujecie w „Caritasie”?

Odp: W „Caritasie” zatrudniony jestem od 20¹⁰⁴ listopada 1950 r. w charakterze referenta opieki zamkniętej. Pracę tę otrzymałem bezpośrednio od Dyr.[ektora] Michałowskiego, uprzednio ubiegałem się o pracę w paru innych instytucjach, jednak zatrudniony nie zostałem.

Na tym protokół zakończono, który zgodnie z moim zeznaniem po przeczytaniu podpisałem.

Przesłuchał:¹⁰⁵

Zeznał:¹⁰⁶

Źródło: *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Poznaniu, IPN Po 003/199, t. 3, z. 6, Sprawa obiektowa 199/IV, k. 211-213.*

Dokument 3

Notatka służbowa chorążego Jana Zawieruchy z Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Kole. Koło. 18 kwietnia 1956 r.

Koło dnia 18.IV.1956 r.

Ścisłe tajne

^pNotatka służbowa^{p107}

W dniu 18.IV. br. Przeprowadziłem rozmowę z obw. Strzałkowskim Stefanem zam. Grodna i Pinkowska Zofia zam. Grodna, odnośnie Karłowskiego Witolda, który był do 39 r. dziedzicem danego majątku, i czy nie jest im wiadomym gdzie on obecnie przebywa. W tym czasie obw. Strzałkowski odpowiedział, że jak mu jest wiadomym to w/w obecnie przebywa w Poznaniu i pracuje w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, lecz w jakim dziale tego zapodać nie mógł¹⁰⁸, to samo potwierdziła również Pinkowska Zofia.

Sporządził

¹⁰⁹

/ - / Zawierucha Jan¹¹⁰ chor.

¹⁰⁴ W oryginale maszynopisu cyfra słabo czytelna, bo nałożone zostały na siebie dwie: 9 i 0 (poprawka). Możliwe więc, że chodzi o datę 29 listopada 1950 r.

¹⁰⁵ Brak podpisu.

¹⁰⁶ Brak podpisu.

^{pp} Podkreślono kolorem czarnym.

¹⁰⁸ W oryginale: niemógł.

¹⁰⁹ Podpis nieczytelny.

¹¹⁰ Jan Zawierucha (ur. 1926) syn Andrzeja, służbę w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Kole rozpoczął w 1951 r. jako młodszy referent. W 1952 r. był referentem terenowym na gminę Krzykosy, a w 1954 r. na gminę Sompolno. W 1955 r. został referentem operacyjnym. W Powiatowym Urzędzie do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Kole od 1 kwietnia 1956 r. zajmował stanowisko oficera operacyjnego. Służbę zakończył 31 grudnia 1956 r., zob. *Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=zawierucha&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=108442&> [dostęp 6.12.2016].

Źródło: *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Poznaniu, IPN Po 003/199, t. 3, z. 6, Sprawa obiektowa 199/IV, k. 210.*

Dokument 4

Postanowienie kierownika Powiatowego Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Kole w sprawie pozostawienia karty E-14 na Witolda Karłowskiego jako na byłego obszarnika. Koło, 25 kwietnia 1956 r.

ZATWIERDZAM:
Kierownik Wojewódzkiego Urzędu d/s
Bezpieczeństwa Publicznego
w/ Poznaniu
Data.....56 r.

Koło,¹¹¹ dnia 25.IV.1956 r.
Ścisłe tajne

†POSTANOWIENIE^{†112}

W związku z aktualizacją kartoteki stwierdzono, że na obw.[obywatela] Karłowskiego Witolda s.[yna] Stefana ur. 20.VII.1896 r. zam.[ieszkałego] Poznań, który był rejestrowany przez PUBP.¹¹³ Koło. Jako sympatyk S.N.¹¹⁴, oraz czł.[onek] OZN,¹¹⁵ na którego to nie posiadamy żadnych materiałów z jego obecnej działalności, gdyż w/w był do 39 r. posiadaczem majątku obszarniczego w Grodnie pow. Koło. Natomiast po wyzwoleniu więcej nie powrócił na tut.[ejszy] teren, lecz jak ustalono to w-w [wyżej wymieniony] przebywa w Poznaniu i pracuje w Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej.

W związku z tym stawia się wniosek o pozostawienie karty E-14-cie w K.O.I. Wydziału X-go jako na byłego obszarnika zgodnie z Zarządzeniem 051/55.

^sOdbito w 2-ch egz.^{s116}Kierownik Powiatowego Urzędu
Opr.[acował – dop. J.D.] Zawierucha Jan chor.

/-/ Krut M. mjr¹¹⁷

¹¹¹ W oryginale bez przecinka.

[†] Podkreślono kolorem czarnym.

¹¹³ Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego

¹¹⁴ Stronnictwa Narodowego

¹¹⁵ W skrócie chodzi o Obóz Zjednoczenia Narodowego. Po skrócie, w oryginale zamiast przecinka jest kropka.

^{ss} Podkreślono kolorem czarnym.

¹¹⁷ Mikołaj Krut (ur. 1915) syn Antoniego, w 1944 r. rozpoczął służbę w Powiatowym Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Biłgoraju. Następnie pracował w Radzynie Podlaskim, Puławach, Lublinie, Włodawie. Brał czynny udział w akcjach przeciwko partyzantom polskiego podziemia niepodległościowego. W 1950 r. ukończył Roczny Szkołę Oficerską Centrum Wyszkożenia Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Następnie od 1951 r. pracował w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego w Poznaniu, w Wydziale IV został zastępcą naczelnika. W 1952 r. został szefem Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Jarocinie, a w 1954 r. w Kole. W 1957 r. przeniesiony do Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Lublinie, a następnie został zastępcą komendanta ds. bezpieczeństwa Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Lubartowie. W 1962 r. mianowano go zastępcą naczelnika Wydziału „W” Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej w Lublinie.

^tWniosek słuszny.

^u[]^{u11825w}[]^{w1191956 r.}^{t120}

Źródło: *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu Oddział w Poznaniu, IPN Po 003/199, t. 3, z. 6, Sprawa obiektowa 199/IV, k. 209.*

MATERIAŁY APARATU BEZPIECZEŃSTWA NA TEMAT ZIEMIANINA WITOLDA KARŁOWSKIEGO (1896-1959) Z GRODNEJ

Słowa kluczowe: ziemianin, Grodna, Karłowski, aparat bezpieczeństwa, Pawiak

W artykule przedstawiono materiały aparatu bezpieczeństwa, dotyczące Witolda Karłowskiego, ostatniego właściciela majątku Grodna. Podczas okupacji hitlerowskiej aresztowano go, a następnie zmuszono do wyjazdu do Warszawy. W 1944 r. został ponownie aresztowany i uwięziony na Pawiaku, następnie wywieziony do Niemiec. Po wojnie, kiedy majątek ziemski został poddany reformie rolnej, Karłowski zamieszkał w Poznaniu. Jako byłego ziemianina władze traktowały go i całą jego rodzinę jako wrogów ustroju socjalistycznego. Karłowscy stali się obiektem zainteresowania aparatu bezpieczeństwa stalinowskiej Polski.

THE SOURCE MATERIALS OF THE SECURITY SERVICE ABOUT THE LANDOWNER WITOLD KARŁOWSKI (1896-1959) FROM GRODNA

Key words: landowner, Grodna, Karłowski, the Security Service, Pawiak prison

The article presents the source materials of the Security Service about Witold Karłowski the last landowner of the estate in Grodna. He was arrested in period of Nazi occupation. Afterwards He was forced to the departure to Warsaw. In 1944 he was arrested again and incarcerated in Pawiak prison and then departure to Germany. After The War, the land estate was conduct the agrarian reform. Karłowski settled In Poznań. The Karłowski Family was treated as enemies of the socialist system The Karłowski Family was the focus of attention the Security Service in Poland under Stalin's regime.

W 1965 r. objął stanowisko naczelnika. Awansowany do stopnia pułkownika. Służbę zakończył w 1977 r. Zob. S. Poleszak, *Województw lubelskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, T. I: 1944-1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 279, 285, 287; T. Rochatka, *Województwo poznańskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 367-368; *Biuletyn Informacji Publicznej Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu*, [http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=krut&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=38143&\[dostęp 6 grudnia 2016\]](http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?lastName=krut&idx=&katalogId=2&subpageKatalogId=2&pageNo=1&osobaId=38143&[dostęp 6 grudnia 2016]).

^{uu} Fragment nieczytelny.

^{ww} Fragment nieczytelny.

^{tt} Fragment pismem odręcznym w kolorze niebieskim.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Poznaniu

IPN Po 003/199, t. 3, z. 6.

IPN Po 003/254

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Zespół: Urząd Wojewódzki Poznański, sygn. 3285

Źródła opublikowane

„ABC” 1930

„Gazeta Kolska” 1935-1939

„Gazeta Rolnicza” 1931, nr 22, s. 2;

Amtliches Fernsprechbuch für das Generalgouvernement – Urzędowa Książka Telefoniczna dla Generalnego Gubernatorstwa 1941.

Encyklopedyczny słownik wyrazów obcych (1939), red. S. Lam, Warszawa.

Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944-1984 (1994), Lublin [reprint opracowania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Biura „C”].

Karśnicka-Kozłowska T. (2008.), *Dawniej niż wczoraj*, Kraków

Obwieszczenie Starosty Powiatowego Kolskiego z 2.01.1937 r. o kolejności osób obowiązanych do dostarczenia samochodów i motocykli w roku 1937, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1937, nr 1.

Obwieszczenie starosty powiatowego kolskiego z dnia 2 stycznia 1937 r. Nr Wojsk. 20-36 r. o kolejności osób, obowiązanych do dostarczenia samochodów i motocykli w roku 1937, „Łódzki Dziennik Urzędowy” 1937, nr 1.

Ogłoszenie I, „Monitor Polski” 1948, nr 15.

Ogłoszenie II, „Monitor Polski” 1948, nr 26.

Ogłoszenie starosty powiatu kolskiego z dnia 29.12.1931 r. o kolejności osób do dostarczenia samochodów i motocykli w r. 1932, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1932, nr 2.

Ogłoszenie starosty powiatu kolskiego z dnia 29.12.1931. Nr Wojsk. 15 o kolejności osób do dostarczenia samochodów i motocykli w r. 1932, „Łódzki Dziennik Wojewódzki” 1932, nr 2.

Rejestr handlowy, „Monitor Polski” 1948, nr 19.

Spis abonentów Sieci Telefonicznych Państwowych i Koncesjonowanych (z wyjątkiem m. st. Warszawy) na 1939 r.

Spis członków Związku Piwowarów w Polsce, „Przegląd Piwowarsko-Słodowniczy” 1938, nr 4.

Zarządzenie Ministrów: Pracy i Opieki Społecznej, Oświaty oraz Administracji Publicznej z dnia 23 stycznia 1950 r. w sprawie wprowadzenia zarządu przymusowego zrzeszenia „Caritas”, „Monitor Polski” 1950 r., Nr A – 11, poz. 112.

Opracowania

Choniawko A. (1992), *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego, T. III, red. F. Tych, Warszawa.

Choniawko A. (1981), *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] Wielkopolski słownik biograficzny, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań.

Drewicz M. (2008), *Wylączanie gruntów folwarcznych spod przymusu parcelacyjnego w zachodnich powiatach b. Królestwa Kongresowego w latach 1926-1933*, „Saeculum Christianum”, nr 15.

- Durka J. (2015), *Aparat bezpieczeństwa wobec ziemian wielkopolskich do 1957 roku*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, nr 15: Ziemiaństwo kaliskie, wielkopolskie i polskie XIX i XX wieku, red. J. Durka.
- Durka J. (2011), *Codziennosc arystokraty w Polsce Ludowej w swietle korespondencji z lat 1947-1966 Janusza Radziwilla z córka Krystyną Potocką*, [w:] *Komunikowanie się Polaków w latach 1944-1989*, red. K. Stępnik, M. Rajewski, Lublin.
- Durka J. (2010), *Czasy II wojny światowej*, [w:] K. Miroszewski przy współpracy z J. Durką, M. Nitą i ks. J. Związkim, *Po obu stronach Warty. Zarys dziejów Myszkowa*, Myszków.
- Durka J. (2011), *Janusz Radziwiłł 1880-1967. Biografia polityczna*, Warszawa.
- Durka J. (2016), *Józef Jabłkowski (1891-1961) dziedzic majątku w Świnicach Kaliskich i jego rodzina w swietle materiałów aparatu bezpieczeństwa*, „Polonia Maior Orientalis”, T. III.
- Gołdyn P. (2013), *Przywracanie tożsamości. Przypadek Kazimierza Rakowskiego – nauczyciela, posła i społecznika*, [w:] *Wzory i wzorce osobowe w biografistyce pedagogicznej*, red. R. Skrzyniarz, M. Gajderowicz, T. Wach, Lublin.
- Hoser S. (1957), *Wspomnienie o ś.p. prof. dr Zygmuncie Mocarskim*, „Przegląd Hodowlany”, nr 10/11.
- Jasiewicz K. (1995), *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1956*, Warszawa.
- Jasiewicz K. (1998), *Zagłada polskich Kresów. Ziemiaństwo polskie Kresów Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej pod okupacją sowiecką 1939-1941*, Warszawa.
- Jokiel Z. (2000), *Maringe Tadeusz*, [w:] *Ziemiaństwo polskie XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 5, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa.
- Kaczmarek P. (2010), *Generalny Dziekanat Wojska Polskiego w latach 1945-1964*, „Rocznik Archiwalno-Historyczny Centralnego Archiwum Wojskowego”, nr 3.
- Kłoczowski J. (1991-1992), *Rykowski Bronisław Wojciech (1900-1981)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XXXIII.
- Kosiek Z. (1971), *Kuryłowicz Bolesław*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, T. XVI, Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Leitgeber S. (2000), *Gabriela z Karczewskich Karłowska (1903-2000). Pożegnanie* [nekrolog], „Gazeta Wyborcza” Poznań, nr 225 z 26.09.
- Leitgeber S. (2001), *O życiu towarzyskim w Wielkopolsce w XIX i XX wieku. Jak je pamiętam*, Poznań.
- Łuczak A. (2011), *Utracone decorum. Grabież dóbr kultury z majątków ziemiaństwa polskiego w Wielkopolsce w czasie okupacji niemieckiej w latach 1939-1945*, Warszawa-Poznań.
- Łukomski G., Polak B., Suchcitz B. (1997), *Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945*, Koszalin.
- Maringe Müller J. (1996), *Maringe Leonard Witold Stanisław*, [w:] *Ziemiaństwo Polscy w XX wieku. Słownik biograficzny*, cz. 3, Warszawa.
- Motas M. (2014), *Edward Taylor (1884-1964)*, „Myśl Polska”, nr 39-40
- Osiński T. (2012), „Klika obszarnicza”. Ziemiaństwo w polityce personalnej Państwowych Nieruchomości Ziemskich (1946-1949), „Pamięć i Sprawiedliwość”, nr 2.
- Pędzińska D. (1981), *Berger Jan*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań.
- Poleszak S. (2005), *Województwo lubelskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, T. I: 1944-1956*, red. K. Szwaagrzyk, Warszawa.
- Rezmer W. (2009), *Problem terminologiczny: kampania wrześnieńska – wojna obronna Polski – kampania polska 1939 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, nr 3.

- Rochatka T. (2005), *Województwo poznańskie*, [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, T. I: 1944-1956*, red. K. Szwagrzyk, Warszawa.
- Rostworowski S. (1930), *Zarys historii wojennej 27-go Pułku Ułanów (b. 203 Ochotniczego Pułku Ułanów)*, Warszawa.
- Slaski L., Thugutt B. (1988), *Losy ziemian powiatu pińczowskiego w okresie okupacji 1939-1945*, [w:] *Ziemiaństwo polskie 1920-1945*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa.
- Smoliński A. (2006), *Szefostwa i szefowie pułków kawalerii Wojska Polskiego z lat 1919-1939*, „Grajewskie Zeszyty Historyczne Zapis”. Materiały i Studia do Dziejów 9 Pułku Strzelców Konnych, (Grajewo) październik – grudzień, zeszyt 4.
- Smoliński A. (2008), *Szefostwa w Wojsku Polskim w latach 1919–1939 oraz ich związek z polską i europejską tradycją wojskową*, „Pro Memoria”, Nr 1, s. 25-33.
- Steinhagen M. E. (2005), *Steinhagenowie. Historia ze smakiem*, Warszawa.
- Stanisław Bogusławski [notka pośmiertna] (1964), „Kronika Miasta Poznania”, nr 1.
- Tutak W. (2014), *27. Pułk Ułanów im. Stefana Batorego i jego symbole*, „Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, Nr 14: Z zagadnień heraldyki i nauk pokrewnych, red. P. Gódyn.
- Tym J. S. (2005), *Nadania odznaki pamiątkowej 15. pułku ułanów Poznańskich w latach 1923-1939*, „Mars”, nr 19.
- Umiński L. (2010), *Drzewo genealogiczne rodziny Karłowskich*, [w:] *Stąd mój ród. Historie naszych rodzin*, red. J. Osypiuk, Targowa Górka.

Strony internetowe

- Biuletyn Informacji Publicznej Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, <http://katalog.bip.ipn.gov.pl>
- Cielce [w:] Bohaterowie z zagranicy heltenic.pl, <http://www.heltechnic.pl>
- Drzewa genealogiczne MyHeritage, <https://www.myheritage.pl>
- Drzewo genealogiczne rodziny Umińscy, Madalińscy, Morawscy, Kucharscy, Jendryczka, Łopacińscy, Braunek, Karłowscy, <http://uminski.name/>
- Genealogia Polaków. Baczyński – strona rodzinna, <http://www.genealogia.okiem.pl>
- Genealogia Polaków. Kożuchowski – strona rodzinna, <http://www.genealogia.okiem.pl>
- H. Kamiński, Krobskie wspominki czyli dyć tak kniedy w Krobi bywało, Strona internetowa Muzeum w Gostyniu, <http://www.muzeum.gostyn.pl>
- Historia kościoła garnizonowego w Lublinie, <http://parafia-garnizonowa-lublin.pl>
- Jurzak R., Genealogia dynastyczna, <http://genealogia.grocholski.pl>
- Katalog polskich zamków, pałaców i dworów, <http://www.polskiezabytki.pl>
- Kokorzycki A., Historia i dzieje najnowsze rodzin Kokorzyckich i Karczewskich z fragmentami wydarzeń z genealogii rodzin Glonków, Grabanowskich, Dorendów, Nicke, Pawłowskich i Wiśniewskich, s. 143, <http://www.kokorzycki.com>
- Kupcy poznańscy. Działacze zrzeszeń kupieckich, „Kronika Miasta Poznania” 1995, nr 3: Bitwa o handel, <http://wbc.macbre.net>
- Minakowski M. J., Genealogia potomków Sejmu Wielkiego, <http://www.sejm-wielki.pl>
- Nekrolog Jana Wejcherta, Wyborcza.pl z 6.11.2009 r., <http://nekrologi.wyborcza.pl>
- Powstańcze biogramy. Strona internetowa Muzeum Powstania Warszawskiego, <http://www.1944.pl>
- Radzewicz J., Zygmunt Moczarski – biolog, zootechnik, lekarz medycyny, „Rolniczy Magazyn Elektroniczny” 2010, nr 38, <http://www.cbr.edu.pl>

Relacja Adama Stanisława Pruszkowskiego, Muzeum Powstania Warszawskiego, Archiwum Historii Mówionej, <http://ahm.1944.pl>

Rościszewski A., Powstanie i likwidacja Zrzeszenia Katolików Caritas, www.old.caritas.pl

Saga Boretti z ziemi włoskiej do Polski, <http://boretti-saga.pl>

Wsie regionu sieradzkiego, <http://sieradzkiewsie.blogspot.com/2013/05/cielce.html>